

АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: РИЗИКИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

А. П. БУРЛЯЙ, доктор економічних наук

О. Л. БУРЛЯЙ, кандидат економічних наук

І. І. ПОБЕРЕЖЕЦЬ, кандидат технічних наук

Р. О. ЖУРАВЕЛЬ, аспірант

Уманський національний університет садівництва

В статті проведено аналіз міграційних процесів в Україні. Встановлено, що міграція є невід'ємною частиною сучасного суспільства. Визначено основні типи міграції та фактори, що впливають на неї. Проведено аналіз міграції в Україні з початку воєнної агресії 24.02.2022 р. та спрогнозовано ризики для економіки країни

***Ключові слова:** міграція, економіка, ризики, типи міграцій, аналіз міграційних процесів.*

Постановка проблеми. Сьогодні міграції є обов'язковим атрибутом практично кожної країни світу. З самого початку історії люди мігрували в різних напрямках та по різних причинах – починаючи від пошуку можливостей для задоволення основних життєвих потреб, таких як їжа чи земля для обробітку, через збройні конфлікти, переслідування, і закінчуючи бажанням збільшити заробітки, змінити середовище, дізнатися про культуру або ж отримати освіту. Полегшення умов виїзду за кордон в останні роки (за винятком періоду пандемії, пов'язаної із Covid 19) сприяли зростанню інтересу та фактичному збільшенню чисельності мігрованих осіб. Проте особливої актуальності питання міжнародної міграції набуло із початком воєнної агресії росії в Україну, що вимагає додаткових досліджень процесів, що відбуваються на функціонування вітчизняного ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми міграції населення, дослідження їх причин є актуальними вже не одне десятиліття. Їх вирішенню присвячені праці багатьох провідних вітчизняних та закордонних вчених. Серед них доцільно виділити праці Дж. С. Беккера, П. Безуглого, М. Долішнього, В. Онікієнка, О. Позняка, Е. Равенштайна, П. Самуельсона, С. Сассена, О. Хомри та ін. Але актуалізація проблем в контексті масової міграції населення України внаслідок воєнної агресії країни потребує більш детального дослідження.

Методика досліджень. Теоретико-методологічною основою дослідження слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, провідних спеціалістів у сфері міграції та формування ринку праці.

Результати досліджень. В загальному вигляді термін «міграція» в перекладі з латинської мови «migratio» означає «переміщення». Міграції – це конкретні подорожі або переміщення людей, які мають на меті змінити місце перебування або проживання на певний період часу або постійно.

Згідно із визначенням Міжнародної організації з міграції (International Organization for Migration IOM), міграція – це «переміщення особи або групи осіб через міжнародний кордон (міжнародна міграція), або всередині держави (внутрішня міграція), що охоплює будь-який вид переміщення людей, незалежно від його тривалості, склад і причини» [1]. Це широке визначення охоплює всі форми міграції (добровільна/примусова міграція, внутрішня/міжнародна міграція, довгострокова/короткострокова міграція), різні мотиви міграції (міграція через політичні переслідування, конфлікти, економічні проблеми, погіршення стану навколишнього середовища або їх поєднання) тощо. Генеральний директор IOM Antonio Vitorino у Звіті за 2021 рік зазначив, що кількість міжнародних мігрантів у світі за період з 1970 року по 2020 рік зростає більш як у 3,3 рази – з 84 мільйонів до 281 мільйона [2].

Енциклопедично-словникові видання України пропонують наступні визначення поняття «міграція»:

- переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане із зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього – економічна енциклопедія [3];

- переміщення населення, трудових ресурсів, капіталу, тварин, генів тощо з одного місця до іншого – енциклопедія сучасної України [4];

- в широкому значенні – процес просторового переміщення людей між поселеннями, регіонами, країнами. У вузькому значенні – сукупність переселень людей, пов'язаних зі зміною ними місця проживання на постійно чи на порівняно довготривалий строк, що приводять до зміни територіального розміщення населення – короткий соціологічний словник [5];

- механічні переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди, на більш-менш тривалий час або з регулярним поверненням до нього [6].

Узагальнюючи праці вітчизняних вчених необхідно відзначити, що вони під міграцією населення, насамперед, розуміють коротко- або довготривалі переміщення людей всередині країни або за її межі з різних причин з метою тимчасової або постійної зміни місця проживання [7–9].

Безуглий П. узагальнив основні характеристики, що притаманні міграції – це зафіксований факт переміщення; постійна або тимчасова зміна місця проживання та (або) роботи; перетин кордонів певних територій; постійне або тимчасове перебування на новому місці знаходження; відсутність на попередньому місці перебування; зміна правового статусу мігранта; правове регулювання приймаючої території [10].

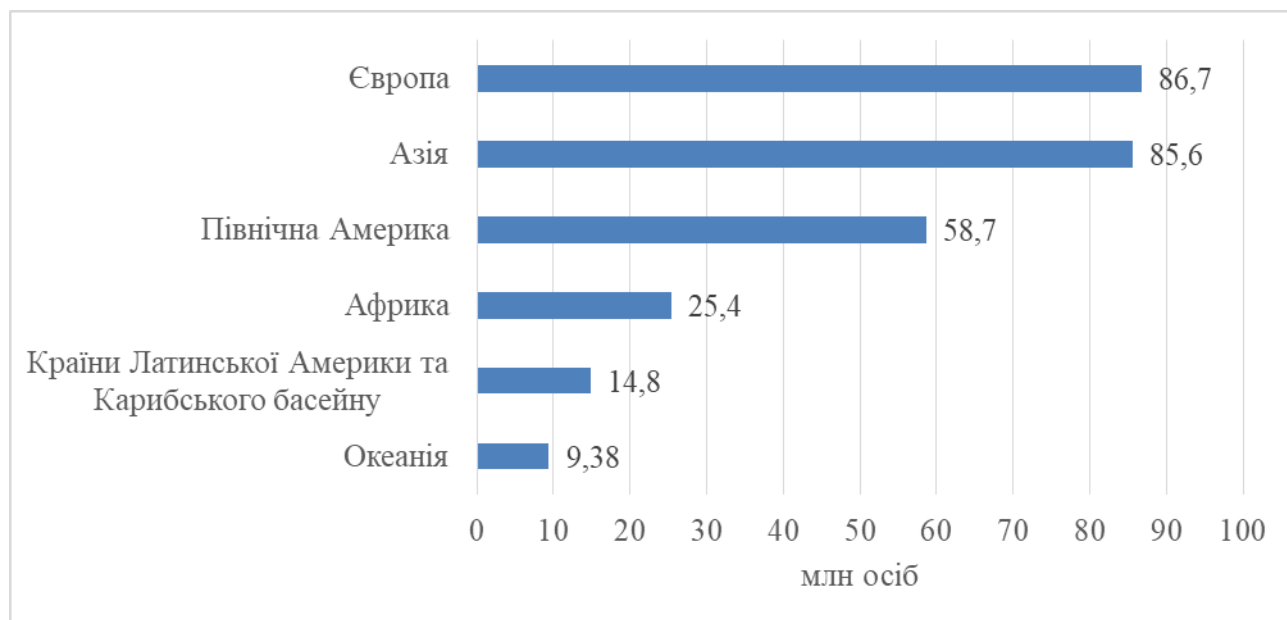
Міграція також пов'язана з кількома найпоширенішими критеріями:

- критерій часу, який стосується часу перебування населення в іншому місці. Це дозволяє виділити переважно туристів, що зупиняються сезонно і в певний час в країні, відмінній від мігрантів;
- критерій діяльності, тобто виконання будь-якої діяльності, наприклад, робота на новому місці перебування;
- просторовий критерій, пов'язаний з переміщенням людей на певну відстань;
- критерій перебування, що стосується зміни місця проживання постійно або тимчасово.

При цьому характер міграції може бути примусовим, добровільним або зовнішнім і внутрішнім. Міграції можна розділити на зовнішні та внутрішні міграції. Перші стосуються переміщення людей з однієї країни в іншу і можуть приймати різні форми, наприклад:

- еміграція – постійна міграція населення даної країни в іншу;
- імміграція – прибуття людей до певної країни на визначений період часу;
- рееміграція – повернення людей в країну після тимчасового перебування за кордоном;
- репатріація – повернення на батьківщину після тривалого вимушеного періоду перебування за межами своєї країни, наприклад, з політичних причин;
- депортація – примусове вивезення людей з країни.

В світовому розрізі найбільша кількість міжнародних мігрантів за останнє десятиріччя зосередилась в країнах Європи та Азії (рис. 1).

Рис. 1. Кількість міжнародних мігрантів на початку 2021 року, млн. осіб
Примітка: побудовано авторами за даними ІОМ

На третьому місці йдуть країни Північної Америки з майже 59 мільйонами міжнародних мігрантів у 2020 році, або 21 % світової кількості

мігрантів. Африка складає 9 %, Латинська Америка та Карибський басейн – 5 % і Океанія – 3 % загальної кількості мігрантів.

Якщо порівнювати з чисельністю населення в кожному регіоні, то частка міжнародних мігрантів у 2020 році була найвищою в Океанії, Північній Америці та Європі, де міжнародні мігранти становили відповідно 22 %, 16 % і 12 % від загальної кількості населення.

Слід зазначити, що міжнародна міграція не є однорідною в усьому світі, вона формується під впливом економічних, географічних, демографічних та інших факторів, що призводить до формування різних міграційних моделей.

Щодо міжнародної міграції українців, то до початку воєнної агресії 24.02.2022 року за даними Міністерства соціальної політики, в 2019–2021 роках пересічно налічувалося близько 3 млн мігрантів. В окремі періоди, під час сезонних робіт, було 7–9 млн мігрантів [11]. Середній вік українських мігрантів становив 18–29 років – близько 60 % від загальної чисельності. Серед головних причин – задоволення мінімальних потреб сім'ї (50 % опитаних); 27 % хотіли полишити країну заради самореалізації та 17 % – через відсутність перспектив в Україні [11]. Основним видом міжнародної міграції українців була трудова міграція – Україна посідала 8 місце у списку країн, громадяни яких виїжджають на роботу за кордон.

Проте, з початком війни ситуація із міжнародною міграцією українців кардинально змінилась – люди втікали за межі країни з метою захисту свого життя та життя своїх дітей. За даними ІОМ від 24.05.2022 року з України виїхали близько 8,3 млн людей. Більшість із них поїхали до Польщі (3,6 мільйона громадян), понад мільйон українців виїхали в росію. Крім цього, спостерігається депортація громадян до рф із захоплених територій.

Згідно з проведеними опитуваннями даної організації близько 43 % респондентів мають намір залишитися в Польщі, Німеччині, Румунії, Словаччині тощо. Серед опитуваних близько 42 % становлять діти і 10 % – люди похилого віку. Тобто значна частина мігрантів з різних причин буде намагатися вкорінитися за межами України. На думку генерального директора Київського міжнародного інституту соціології В. Паніотто, перша хвиля воєнної міграції може спричинити другу хвилю, оскільки по закінченню війни буде спостерігатися воз'єднання сімей і кількість остаточних мігрантів може становити близько 5 млн осіб [12]. Більшість країн не тільки відкрили для українських дітей школи, а й надають їм спеціальні пільгові умови для відвідування культурних та мистецьких об'єктів. Іншою категорією громадян, які не поспішають повертатися, є студенти. Вони хочуть завершити навчання в країнах нинішнього перебування, де освітній процес має менше ускладнень, ніж в Україні. Крім того, країни активно залучають українську молодь на ринок праці і вона там успішно адаптується.

Зрозуміло, що тривала війна матиме згубні наслідки для економіки і попит на працю та її вартість знижуватимуться. Це стримуватиме вимушених мігрантів від повернення в Україну.

Звісно, це негативно вплине на економіку повоєнної України. Це також призведе до старіння нації, адже молоде покоління та працездатне населення виїжджає закордон; до відтоку трудових ресурсів, впливу інтелектуального потенціалу та нестачі висококваліфікованих спеціалістів; до зменшення кількості населення та руйнування сімейних відносин, традицій та культури тощо. Також передбачається звуження потенційних можливостей інноваційно-технологічних розробок за рахунок еміграції інтелектуальної еліти та скорочення віддачі від інвестицій в людський капітал, освіту.

Ці та інші наслідки міжнародної міграції будуть негативно впливати на всі, без виключення, галузі економіки, включаючи сільське господарство. Адже аграрна сфера є ключовою галуззю в повоєнний час для забезпечення продовольчої безпеки не лише нашої країни, а й багатьох країн світу. У звіті ООН про вплив війни в Україні на торгівлю та розвиток зазначається, що високі ціни на зернові, енергоресурси, добрива та логістику, порожні зернові сховища, а також наслідки пандемії Covid-19 загрожують продовольчою кризою та голодом для мільйонів людей. В контексті зазначеного існують ризики негативного впливу вимушеної міжнародної міграції на агропромисловість.

Необхідно відмітити також про складну ситуацію із внутрішніми міграціями України. Внутрішні міграції стосуються переміщень всередині країни, наприклад, із села в міста, з міста в село, з міста в міста і з села в село. Загалом, понад 8 млн людей внутрішньо переміщено в Україні через війну, які потребують створення умов для життєдіяльності, працевлаштування тощо.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що міграції є невід'ємною частиною сучасного світового укладу. Є різні причини міграції, основні з яких – економічні проблеми, політичні переслідування, самореалізація тощо. Проте, однією з найголовніших причин – є пошук захисту від воєнних дій. Так, воєнна агресія РФ проти України спричинила хвилю міжнародну міжнародної міграції у розмірі близько 5 млн осіб та внутрішню міграцію понад 8 млн переселених громадян. Це несе значні ризики ефективного функціонування економіки країни.

Література:

1. International Organization for Migration. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/pages/glossary/migration_en. Дата звертання 16.05.2022.
2. World Migration Report. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/>. Дата звертання 22.05.2022.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2. / Відп. ред. С. В. Мочерний. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с.
4. Енциклопедія сучасної України. Режим доступу: <https://esu.com.ua/search.php?surname=%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
5. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Режим доступу: <https://subject.com.ua/sociology/dict/273.html>. Дата звертання – 22.05.2022.
6. Бакаєв О. В., Римаренко Ю. *Міграція. Юридична енциклопедія*. У 6 т. Київ, 1998–2004.

7. Сьомченко В. В., Рубан А. А. Аналіз внутрішнього та зовнішнього міграційного руху населення України. *Економіка і суспільство*, 2018. № 16. С. 959–964.

8. Грищенко Н. І., Лясота Л. І. Теорії міграції населення та їх значення для вивчення міграційних настроїв у ХХІ ст. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Вип. 2 (50). С. 15–21.

9. Шкурат М., Павлоцька К. Аналіз стану процесу міграції українського населення в розрізі внутрішньодержавного та міжнародного рівнів. *Галицький економічний вісник Тернопільського національного технічного університету*. 2021. Вип. 72(5). С. 110–118.

10. Безуглий П. Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. *Політичне життя*. 2018. № 1. С. 5–13.

11. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019–2021 роках. Офіційний сайт Слово і діло: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokakh>.

12. На Україну очікує друга хвиля еміграції: виїжджатимуть чоловіки та люди старшого віку соціолог. Офіційний сайт Громадське: <https://hromadske.ua/posts/na-odeshini-kerivnik-blagodijnogo-fondu-namagavsya-prodati-gumanitarku-yaka-priznachalasya-dlya-vijskovih-sbu>.

References:

1. International Organization for Migration. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/pages/glossary/migration_en.

2. Word Migration Report. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/>.

3. Economic Encyclopedia: In three volumes. Vol. 2 (2001). / Editor: S. V. Mocherny. K.: Publishing Center "Academy", 2001. 848 p.

4. Encyclopedia of modern Ukraine. URL: <https://esu.com.ua/search.php?surname=%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.

5. Sociology: a short encyclopedic dictionary. URL: <https://subject.com.ua/sociology/dict/2022>.

6. Bakaev, O. V., Rymarenko, Y. *Migration. Legal encyclopedia*. In 6 vols. Kyiv. 1998–2004. (in Ukrainian).

7. Siomchenko, V. V., Ruban, A. A (2018). Analysis of internal and external migration of the population of Ukraine. *Economics and Society*, 2018, no. 16, pp. 959–964. (in Ukrainian).

8. Grishchenko, N. I., Lyasota, L. I. (2021). Theories of population migration and their significance for the study of migratory attitudes in the XXI century. *Bulletin of NTUU "KPI". Politology. Sociology. Right*, 2021, iss. 2 (50), pp. 15–21. (in Ukrainian).

9. Shkurat, M., Pavlotska, K. (2021). Analysis of the state of the migration process of the Ukrainian population in terms of domestic and international levels. *Galician Economic. Bulletin of Ternopil National Technical University*, 2021, no. 72 (5), pp. 110–118. (in Ukrainian).

10. Bezugly, P. (2018). Theoretical foundations of migration processes. *Political Life*, 2018, no. 1, pp. 5–13. (in Ukrainian).

11. Labor migration: how many Ukrainians worked abroad in 2019-2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax>.

12. The second wave of emigration is waiting for Ukraine: men and elderly people will leave sociologist. URL: <https://hromadske.ua/posts/na-odeshini-kerivnik-blagodijnogo-fondu-namagavsya-prodati-gumanitarku-yaka-priznachalasya-dlya-vijskovih-sbu>.

Annotation

Burliai A., Burliai O., Poberezhets I., Zhuravel R.

Analysis of migration processes: risks for Ukrainian agriculture

Today migration is a must for almost every country in the world. Population migration is primarily understood as short- or long-term movements of people inside or outside the country for various reasons in order to temporarily or permanently change their place of residence.

Migrations can be divided into external and internal migrations. International migration is not uniform throughout the world, it is formed under the influence of economic, geographical, demographic and other factors, which leads to the formation of different migration models.

There are various reasons for migration, the main of which are economic problems, political persecution, self-realization, and so on. However, one of the main reasons is the search for protection from hostilities. Thus, Russia's military aggression against Ukraine caused a wave of international migration of about 5 million people and internal migration of more than 8 million displaced people. This carries significant risks to the efficient functioning of the country's economy.

Of course, this will negatively affect the economy of post-war Ukraine. It will also lead to the aging of the nation, as the younger generation and able-bodied people go abroad; to the outflow of labor resources, the outflow of intellectual potential and the lack of highly qualified specialists; to the reduction of the population and the destruction of family relations, traditions and culture, etc. It also envisages narrowing the potential of innovation and technological development through the emigration of the intellectual elite and reducing the return on investment in human capital and education.

These and other consequences of international migration will negatively affect all sectors of the economy, without exception, including agriculture. After all, the agricultural sector is a key sector in the postwar period to ensure food security not only in our country but also in many countries around the world. The UN report on the impact of the war in Ukraine on trade and development states that high prices for grain, energy, fertilizers and logistics, empty grain storages, and the effects of the Covid-19 pandemic threaten the food crisis and famine for millions. In this context, there are risks of the negative impact of forced international migration on agricultural production.

Key words: *migration, economics, risks, types of migration, analysis of migration processes.*